

SZINI GYULA

TRILIBI
ÉS EGYÉB TÖRTÉNETEK

BUDAPEST,
LAMPEL R. KÖNYVKERESKEDÉSE
(Wodianer F. és Fiai) részvénytársaság.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM

I.

Trilibi.

II.

A fekete pásztor.

III.

Az árva.

IV.

A bábsütő.

V.

A koczka.

VI.

A jegesmedve.

I. Trilibi.

Hogy mi férfiak titokzatosak vagyunk?

Meglehet.

Egy esztendő óta élünk egy fedél alatt és azt vetted észre, hogy a mondásaimat, gondolataimat nem érted, mint a százéves fák bűgását: mintha a lelkemben sötét odú tátongana, amelyből misztikusan csillámlanak a reves emlékek. És nem érted, hogy harminczéves korára ennyire megvénülhet egy férfi!

Házaseletünknek ezt a széthajló vonását már rég meg akartam neked magyarázni, mert féltem, hogy végre is szakításra visz. A kit meg nem értesz, hogyan szerethetné?

És most, hogy odakünn őszi szél sivít, idebenn pedig a lámpa piros ernyős fényében, a tea puha, csókolózó gőzében a lelkek összébb bújnak, mesélni fogok. Szőke fejedet pedig támaszd a vállamhoz. A messze szomszédságból fátyolosan, tépetten szűrődnek át a zongorahangok. Most már értem, miért lágyultam el egyszerre. És a puha vállad...

Első szerelmem? Ugy-e, erre vagy kíváncsi, bár megesküdtem neked, hogy te vagy az első, a kit igazán szeretek. Minden férfi így tesz, de a legtöbb asszony tudja, hogy a férfi lelke tele van szerelemkadáverekkel... Csak vonúlj a pamlag másik sarkába. Mert iszonyatos vagyok.

Az apám... olvasd el a lexikonban az életét. Én csak a szemére emlékszem, a mely kéken mosolygott rám, mint az ég, bár felette a homloka báránnyelű volt. Az anyámnak fehéres sárga volt a haja, mint némely nyers selyem-matring, és a szeme rubint volt, a melynek fénye fájdalmasan vonaglott, ha hirtelen világosság érte. Én nyolczéves koromban csodagyermek, táltos voltam.

Laktunk egy idegen világrészben, egy bérkaszárnya negyedik emeletén és csak vékony ajtó választott el bennünket a szomszéd lakástól. Többnyire egyedül voltam a szobában és csatornákat vájtam a falba. Felül egy lyukba vizet öntöttem és gyönyörűséggel néztem, mint bújkál a víz a ravasz csatornákon, hogy alul szép sugárban szökjék ki. Mikor kifáradtam az építésben, lekuporodtam a földre és hallgatóztam.

A szomszéd szobában, mint vékony, izgatott szunyognóta, egy hegedű muzsikált. Gyantás cipők surranása, toppanása, sikálása kísért és hallani lehetett a tüllszoknyák riszálását. A szomszédban egy balletmester lakott. Trilibi volt a neve, mert az igazi nevére senki sem volt kíváncsi. Nem ment emberszámba. Apró, gonosz és ügyes volt, mint egy manó és mikor először léptem be a szobájába, mint valami bőregér ugrott éppen az egyik sarokból a másikba. Szürke trikó volt rajta és mikor engem meglátott, gyorsan hosszú, nyelv alakú piros posztódarabot tett a szájába, hogy engem megijeszsen. De én nevettem rajta, mert csodagyermek voltam és nem hittem az ördögben.

Volt a szobájában egy virágos pamlag, a milyent ma már alig látni. Azt hiszem, valami színházi kellék lehetett, a mely öregségében oda került kegyelemből. Ezen a pamlagon szoktam heverészni, mialatt körülöttem a leányok pörgettyűszerű szoknyái forogtak.

- Balá-á-á-nsz!

- Turdömén!

- Sasszé-kroázé!

Ezek a vezényszavak akkor még titokzatosak voltak előttem, különösen a kis manó szájából, a mint ormótlan nagy borzas fejét ferdén rázogatta és hozzá örült sebesen riszálta a hegedűjét. Piros, kigyúlt volt az arcza, mint a tők, a melyet gyermekek ijesztésére világítanak ki, és a szeme sötéten imbolygott. Hogy most érettebb észszel gondolok rá vissza, azt hiszem, hogy a kis Trilibi esze a sok ivástól hibbant meg már akkor, a mikor én megismertem.

És a mint a quadrillenak vége volt, a leányok fáradtan hullottak le a pamlagra és balletszoknyájuk mint egy-egy lapos virágbokréta terpedt el rajtuk. Az egyik tánczosnő a rózsaszínű trikójával körülnyalábolta a nyakamat és nagy zöld szemével belémperzselt, hogy hátraszegtem a fejemet és a lábahegyéről levertem a piczi tánczos-topánt, a mely oly halkan hullott le, mintha a papucsvirág egy kelyhe lett volna.

Trilibi egy ósdi almárium nagy ajtószárnya mögött egészen eltűnt és csak csöndes kortyolása hallatszott. A leányok pedig egy ittas ember és egy gyermek társaságában olyan szabadoknak érezték magukat, hogy arról beszéltek, a mit csak a falak füleinek szabad hallani. De én csodagyermek voltam.

És egyszer a balletleányok egy kis leányt hoztak magukkal. Káprázat volt. Mintha most szállt volna ki csigahéj-hintájából, a melyet fehér nyulak húztak. Alabástromszínű volt a ruhája és gyöngéd rózsaszínű rózsák gömbölyödtek, símúltak hozzá. Az arczára már nem emlékszem, a mint egyáltalában éppen szerelmeim arczára emlékszem a legkevésbé. Nagyritkán látok az utcán szőke kis babyket, a kik talán hasonlítottak hozzá, de azt hiszem, hogy ilyen arcz csak egy volt a világon.

- Matyi, gyere ide - hívtak a balletleányok. Matyinak neveztek, mert pufók és ügyetlen voltam. Odaállították mellém a mesebeli kis hercegnőt, a ki csak fél fejjel volt magasabb nálam. Egy esztendő múlva már egyforma magasak voltunk, mert én utólértem. Azt hittem, hogy ezzel az utolsó akadály is megszűnt, hogy feleségül vehessem... Most már tudod, hogy ő volt az én első boldogtalan szerelmem.

Manczi... igen, ez volt a neve, mint a kanári madárnak, a melyet Trilibi egy nagy papagálykalitkában tartott fogva.

- És most csókoljátok meg egymást! - visongtak a leányok. Manczi a puha kis karjával átfogta a nyakamat és anyásan megcsókolta a homlokomat.

- A száját, a száját! - kiabáltak a leányok és én úgy éreztem, hogy az arczom, az ajkam kicsattan, mint a bimbó, mikor a nap először ébreszti föl álmából... Ez a csók volt az első csók.

Manczi eleinte nagyon lenézett, gyereknek tartott és a beczésésében sok gúny volt. Sokáig gyűlöltem, talán egy hétig, de egyszer, mikor senkisémet figyelt ránk, megvallottam neki mindent. Manczi ámul-bámúlt. Nem azért, hogy szerelmet vallottam neki, hanem, hogy olyan okosan és éretten beszéltem vele.

- Mennyit tudsz te - rebegte félénken és a csodálkozástól nyitva maradt a szája. És beszéltem neki az életről, a mely zord és kegyetlen, de csak azért, hogy viharában két olyan félénk kis madár, mint mi vagyunk, szerelmesen összebujjon. Ne hidd, hogy ezt a képet most találom ki; emlékszem, hogy akkor is így mondtam, de szebben... sokkal szebben... Ha én most is úgy tudnék beszélni!

Manczi szeméből könny permetezett, megrázkódott és a sóhajjal együtt kifakadt a szó belőle:

- Milyen gonosz az élet. Nem bízhatunk senkiben, nem szabad szeretnünk senkit. Te vagy az első, a kit szeretek. De szégyellem magam.

- Nem fogja tudni senki. De egyszer megvalljuk az édesanyádnak.

- Az anyám? - szólt Manczi és olyan keserű, vén ráncz támadt az ajka körül, hogy megijedtem, összerázkódtam. - Az anyám egy vén banya.

Először értettem meg gyermekésszel, hogy vannak anyák, a kiket nem lehet szeretni, mert ők sem szeretnek. Ilyesmit eddig nem tudtam. Egyáltalán nem tudtam, hogy anyai szeretet is van a világon, mert engem szerettek, dédelgettek odahaza.

Most már tudtam, hogy én Manczi lelkét meg fogom váltani, meg fogom fiatalítani, mert gyermektestében összefagyott, összetöpörödött a lélek, a melyet nem ért a szeretet sugara. Olyan csókot nyomott az ajkamra, a mely nem lehetett tréfa, képmutatás, hanem két felnőtt ember bölcs megegyezése.

Csak azt nem tudtam, hogyan fogom kivinni az akaratomat. Azt jól tudtam, hogy a világ nem veszi komolyan egy nyolczéves férfiú szerelmét, de én a világot már akkor ostobának tartottam. Valóságos megváltás volt rám nézve, mikor egy könyvben azt olvastam, hogy a messze Keleten már kilencz-tízéves férfiakat és hét-nyolczéves leányokat összeházasítanak. Elhatároztam, hogy Keletre fogunk menekülni és pénzt gyűjtök az utazásra. Nem úgy terveztem, mint a többi gyermek, hanem halálos komolysággal tanulmányoztam a térképeket, a vasút és hajó menetrendjét, az utazás költségét. Egy hónap alatt tíz forintot zsaroltam ki szüleimtől, rokonaimtól, ismerőseimtől. Közben mindenféle fantasztikus katonákat festettem és barátaimnak eladogattam őket néhány krajczárért. Hogy a pénzzel mi történt, azt még el fogom mondani.

Manczi be volt avatva minden tervembe és épp oly jól tudta az utat, meg a költséget, mint én. Sőt olyan tanácsokat adott, a mik az én kevés tapasztalatomat kipótolták. Látszott, hogy százszorta jobban ismeri az életet, mint én.

Nem is csoda. Képzeld, Manczi - tizenhatéves volt. Ez a legrejtelmesebb ebben a szerelmi történetben. Nekem csak később mondták meg, mikor már felserdült ifjú voltam, hogy Manczit az anyja pálinkával nevelte föl, hogy kicsi maradjon és a lábát szűk cipőkbe kényszerítette, mint a hogy a japáni nőket nevelik. Az anyja részeges tót napszámosasszony volt, a ki talán anyai szeretetből azt akarta, hogy leánya örök életében bébé maradjon és hogy sokáig szerepelhessen gazdag Lucullusok csemegéi között. Csak erre nevelte a leányát, a ki állítólag már tizenhat, ha nem tizenhétéves volt és a női szépség minden titkába be volt avatva, mikor én megismertem.

Manczi nemcsak a balletleányokkal tánczolt együtt, hanem egy esztendeig ott lakott Trilibinél. Trilibi megtanította szilaj, érzéki tánczokra, megtanította hegedülni, mindenféle nyelven énekelni és mint jóval később hallottam, megtanította állítólag olyan fogásokra, a mikről még Ovidiusznak, az »Ars amandi« szerzőjének sem volt fogalma... És mégis azt hiszem, hogy Manczi engem igazán és mélyen szeretett. Hiszen azt gyermekésszel is megértettem volna, ha rajtam gyakorolja a művészetét, de mikor velem volt, egyszerű és természetes volt, mint a búzavirág. Most utólag néha úgy rémlik előttem, mintha én lettem volna a kárpótlás azért a sok szenvedésért, a melyen ezt a fejletlen testű nőt átkényszerítették... De nem volt pálinkaszagú a szája.

Trilibi azóta gyűlölt engem, a mióta észrevette, hogy szeretem Manczit és hogy Manczi viszonzszeret. Félt, hogy egész munkája kútba fog esni, ha a leány egyszer érvényesíteni fogja akarátát a szülei és tanítói boszorkányság ellen, a melyet talán a törvény is sújt. Trilibi üldözött bennünket, nem engedte meg, hogy együtt lehessünk és csak titokban szoríthattuk meg az egymás forró kezét. Az volt a szerencsénk, hogy Trilibi néha úgy leitta magát, hogy nem tudott magáról. Ott hevert kábultan a virágos pamlagon, nagyokat nyögött és förtelmesen mosolygott. Csak néha, mikor pillanatra magához tért és látta, hogy egymás mellett ülünk némán, mozdulatlanul, össze-összerévedező szemmel, szólt ránk motyogva:

- Ti disznók, ti disznók...

Akkor voltunk a legboldogabbak, mikor Trilibi nem volt otthon. Megesett néha, hogy három nap és három éjjel dorbézolt valahol, mi reánk pedig a földi mennyország szakadt. Valahogyan mindig megsejtettük, hogy mikor fog Trilibi hosszabb időre kimaradni. Ilyenkor felmentünk a padlására, a hol ládákban mindenféle színházi ruha, kellék volt szépen elhelyezve. Egy láda tele volt félig elégett gyertyákkal. A gyertyákat a balletleányok lopkodták el az öltözőjükből, hogy lekenyerezzék velők Trilibit. Egy másik kis láda tele volt félig elhasznált arcfestékekkel, sminkruddal, masztix-szal, gyantával, ajakfestékekkel. Egy ládában parókák, álszállak, bajuszok voltak. A kis padláslyuk valóságos tündérsátorrá vált, mikor Manczi kitergette a kosztümöket, a mik sziporkáztak, ragyogtak a gyertya világában, a melynél a kincsebányát felkutattuk. Trilibi valamikor színigazgató volt, de korhelysége miatt tönkrement és színházi vagyonának csak egy részét tudta megmenteni.

Manczi kiválasztott magának egy fekete tüllruhát, a melybe ezüst csillagok voltak tüzködve. Ez volt az éj királynőjének a viselete. Azután kiválasztott egy fehér selyemruhát, a melybe apró virágok voltak kihimezve. És végül egy rózsaszínű dominóra esett a választása. Én egy huszárruhát, dolmányt, bokrétás csákót, színházi kardot, tarsolyt, aztán egy betyárruhát, fokost és végül egy XIV. Lajos korabeli márki öltözetét szedtem össze. Mindezt lecipeltük a Trilibi szobájába.

Én voltam a színház igazgatója, főrendezője, szerelmese, komikusa és darabírója. Manczi volt a primadonnája és a lelke. Micsoda darabokat gondoltam ki akkor az ő kedvéért! Nem írtam le soha őket és úgy emlékszem rájuk, mint a szegény ember egykori kincseire. Bár megvolna még az a fantáziám. Egész komolyan mondom, hogy ha Shakespearet olvasom, eszembe jut az én gyermekkori színházam és néha azt hiszem, hogy Shakespeare azért volt olyan nagy, mert nem felejtette el azt és nem gyöngült meg benne az, a mit egykor talán gyermekszínháza számára írt.

Ezek a darabok úgy keletkeztek, hogy az utczán a színlapon megláttam például ezt a címet: »Naila, a forrás tündére.« És ehhez a címhez szőttem egy aranymesét, a minőt csak pillangók álmodhatnak, ha álmodnak. A darabban csak két szerep volt, az egyiket magamra szabtam, a másikat Manczinak gondoltam ki szerelmes lázzal, de ebben a két szerepben benne volt az egész világ... Ma nem volna más benne, mint unalmam, undorom, megvetésem.

Emlékszem a legutolsó előadásra. Rajtam a francia márki bársonyruhája volt, Manczi a piczi virágos fehér ruhát öltötte, tüzködte fel magára és olyan volt benne, mint egy szentivánéji törpe tündér az óriás király leányának a köntösében. A szoba padlóját krétával két részre osztottuk. Az egyik volt a színpad és a krétás vonal mentén gyertyák égtek. A másik volt a nézőtér, a mely tele volt hét utca gyermekével. Legalább száz gyerek volt összezsúfolva egy rakásba. Csupa szegény, éhes gyermek, a kiket az utcáról csődítettünk össze és a kiknek szerelemről, lakomáról, terített asztalról beszéltünk. Kitágult a szemük, kinyílt a szájuk és úgy bámultak maguk elé. A néhány hónapos gyermekek, a kiket rongyos ruhájú, maszatos képű leányok szorongattak a karjaik közt, el-elsívították magukat, a mikor néha kirántottam a kardomat, a francia épéemet, és a közönségen borzadás futott végig. Néhány cseléd is bevetődött az udvarról és kőcsos hajjal, piszkos kézzel, málé szemmel nézték a liliputi színjátékot. Egy szakácsnének könyökig tésztás volt a karja, de nem tudta abbahagyni a figyelmet, pedig a tésztája odahaza már rég összeszáradhatott és zsémbes asszonya bizonyára szitkozódva kereste.

Ha én visszaemlékezném még rá, hogy mit játszottunk! Előbb megbeszéltük Manczival, hogy mi lesz a darab témája. Tudom, hogy mindig nekem kellett beszélni, a cselekvényt tovább vinni, ha Manczi tévedett, új fordulatot hevenyészni; ő csak néhány szót szólt, de ez olyan volt mint szeráfi zene. Néha körülnéztem és láttam, hogy a cselédek zokognak, a gyerekek

pedig bámulnak és vinnyognak. A gyertyák nagy füsttel lobogtak és a párás levegőben izzott az arcom, forrott az agyam. Az ihlet ilyen pillanatait többé már nem érzem.

És mikor már nagyon szomorúra fordult a darab, egyszerre a kardomra ütöttem és néhány perc alatt harsogó jó kedvvel telt meg a szoba. Pedig nem mókáztam és Manczi is gyengéd, törekeny, tündéri maradt, mint mindig. Nem is értem, milyen mesebeli kézzel tudtam akkor az emberek szívével játszani. Ma szomorú történetet csak szomorúan, vígat csak vígan tudnék elképzelni.

És mikor a legjavában kaczagtak, egyszerre nyílt az ajtó és belépett... Trilibi. Az arcza elsápadt vagyis inkább szederjes lett és hajának minden szála mint dugóhúzó meredt fel.

- A drága ruháim! - kiáltotta és a szava úgy visított, mint a denevére. Az ereimben megfagyott a vér.

- Gaz kölykök, - süvöltött, - gyertyán akarjátok elégetni minden kincsemet! És mennyi gyertyát égettetek el.

Lenézett a padlóra, hol már csaknem tövig égtek a gyertyák. És apró, gonosz lépéseivel, a melyek úgy hangzottak, mintha paskoló kacsalépések lettek volna, felém sietett. Az arcza, mint óriási pipacs, düllöngött sebesen jobbra-balra.

- Te gaz! - kiáltotta rám és ütésre emelte a kezét. Én kirántottam a francia épéet és a mellének szögeztem. Trilibi néhány balletmanói lépéssel ugrott vissza. Többé nem mert felém közeledni. Csak messziről kiáltotta:

- Megállj, ezért megfizetsz! Bepiszkítottad a drága ruháimat, de megbánod.

És a zsebéből kivett két papiros bankót és lobogtatta felém:

- Megismered? - kérdezte pokoli vigyorgással. - Ez a te pénzed. Kell-e... Sanzsé-passzé... most már az enyém.

Zsebre vágta a bankókat. Ez volt az a pénz, a melyet az utazásra gyűjtöttem, hogy messze keletre menjek, a hol nyolczéves fiúk feleségül vehetnek kis leányokat. Egész este örömmel gondoltam rá, hogy a színházamból, mivel minden gyereknek egy krajczárt kellett fizetnie, megint van körülbelül egy forint ára hasznom. És most... egyszerre a pénz Trilibi zsebében van. Meglopott, megrabolt.

Az agyamba futott minden vér. Már nem tudtam, mit cselekszem. A francia épéemmel Trilibinek rontottam és a kardot beledöftem a hasába, a mely mint külön kis gömböcöz domborodott apró lábain. Csak egy szusszanás hallatszott és Trilibi holtan terült el a földön...

Csak a kórházban tértem magamhoz, hagymázos lázamból. Mert, a mint Trilibi belépett, mondják, hogy összeestem és a többit csak álmodtam. De vajjon az is, a mi előtte történt, nem volt-e álom?

Mire felgyógyultam hosszú betegségemből, Manczi már nem volt sehol. Nem is láttam többé egész életemben. Pedig ő volt első szerelmem...

Ne kérdezd, hogy az első és egyetlen volt-e, mert nem tudnék rá megfelelni. Csak támaszd szőke fejedet a vállamhoz és mondd meg, tudsz-e ilyen viharos múltú aggastyánt szeretni, mint a milyen én vagyok?

II. A fekete pásztor.

Pásztorősei még fehér báránycákát, juhokat legeltettek. Neki a bodor, fekete füstfellegekre kellett vigyáznia, a melyek mint sötét nyájak gomolyogtak a vonat után. A fehér pásztorok ivadékából füstös, fekete pásztor lett.

De azért a csillagokat épp úgy szerette nézni, mint ősei. Éjszakánkint, mikor holdfényes némaságban hallgatott a róna, ott ült a vasúti őrház előtt és pásztorsípján furulyázott. Tanulta-e a nótákat, vagy maga csinálta-e, azt maga sem tudta.

Ilyenkor álmodozott. Névtelen, nagy érzésekkel telt meg a lelke, vágyott csillagmagasságra és a sínpár, a mely a holdvilágban ezüstösen tündökölt, olyan volt előtte, mintha messze túl felszöknék a sziporkázó, mélázó világok, fények miriádjai közé.

Ritkán egy-egy vonat robogott el előtte, mintha vasszárnyával mérhetetlen szeleket csapdosna. Ilyenkor piros lámpásával kiállt a háza elé, be-bepillantott a kivilágított ablakokba, hol furcsa emberek, magukba mélyedve bóbiskoltak. Egy-egy cifrább, pirosbélű kocsiban olykor egy-egy tündér nyújtózkodott egyedül, álmában, a mely ismeretlen országokba, ismeretlen czélok felé röpítette. A zakatoló vonat azonban soha sem állt meg a kis kalyiba előtt, hanem méltóságosan vitte tovább a maga kis világát. A füstös pásztor szemében ez volt a nagyvilág, a melyet csak ablaküvegeken át ismert.

Egy éjszaka megint felcsillant a vonat piros szeme, a mely élesebb, mint ember szeme, mert mindjárt észreveszi, ha egy iczi-piczi kis őrházból nem kacsint vissza egy-egy piros kis szem.

Meglóbálta a lámpását, a mely vígan keringett körbe mindaddig, míg a vonat el nem robogott. Akkor magára maradt és még egy kicsit körülnézett az éjszakában, a melyben lassankint elveszett a vonat halkuló zakatolása.

Egyszerre valami gyászos sóhajtás, halk nyögés hangzott fel egy bokorból. Összerezcent. A hang olyan volt, mint egy sebzett madaré, de erősebb, szívszorongatóbb.

A hang felé sietett és egyszerre észrevette, hogy a bokorból valami fehérség villan elő.

- Egy ember... egy nő... leesett a vonatról.

Ezek a gondolatok cikáztak át gyorsan agyán, mikor rávilágított a fehér testre. Maga mellé tette a lámpáját és felölelte a fehérruhás nőt. Egy sápadt, lehúnyt szemű fiatal leányarcz tűnt eléje, haja ki volt bomolva és ajka előtt, a mely lihegett, halkan tánczolt a sóhajtások szelére.

Ölbe vette a leányt és bevitte a kis őrházba, a hol hirtelen nem akadt elég puha dolog, a hová a csupa csipke, hab, fodor, szinte csupa czukortermetet letegye. A leány ájulva feküdt az ágyon. Eczettel dörzsölte a homlokát, mire lassankint magához tért és nehéz árnyas pillái alól szinte egy zafir fénye szökött ki.

- Nem vagyok összetörve? - ez volt első kérdése. - Leestem a vonatról.

Megtapogatta magát. Nyújtózkodott és mivel mi bajt sem érzett, csaknem ujjongó hangon kérte:

- Vízet.

Néhány kortyot nyelt és nyomban elaludt. A pásztor csak egyenletes lélekezését hallotta már néhány percz múlva. Nem volt lelke felébreszteni.

Egész éjjel virrasztott, hogy a leány első hívására megjelenhessen. Csak pítymallatkor nyomta el kissé az álom.

*

Madárszóval ébredt a nap. Egy-egy élesebb füttty költögette a félig álmos csivogókat. Az éjszaka, a titokzatos varázsló, szemlátomást szökött nyugat felé és futásában elszórta kérész-életű gyémántjait, fűszálon, virág kelyhében csillogó harmatcsöppjeit.

Nagy szívdobogásra ébredt föl a füstös pásztor. Olyan szépet álmodott, hogy szinte megdöbbsen tőle: szegény embernek koldusgyáva az álma is.

- Alszik, - szólt magában, a mint a csöpp ablakon át meglátta a párna csücskét, a mely hódombjában aranyat rejtegetett. Egy szürke veréb, a mely enni járt az ablakfiókra, megkopogtatta az üveget.

- Hess! - szólt rá, s a madár elrepült. Csöndes, tiszta volt a levegő, a pásztor hallgatózott: halk lélekzés nesze szűrődött ki az ablakon, halk zümmögés, mint a pókhálóba akadt szunyogé, vagy mint a kis gyermeké. Egy pillangó, csalóka színérzésével, rászállt a pásztor kék zubbonyára. Ekkor vette észre, hogy még a tegnapi ruha van rajta.

Jó szerencséje, hogy ünneplője és tiszta gyolcsa künn volt a ládában a pitvarban. Gyorsan felöltötte a rojtos üngöt, a vasárnapi köntöst, a tükrös csizmát és babonából - bár erősen röstellte a dolgot - az arcát megfüröszttelte reggeli harmatban. Kezét, reczés-ránczos barna kezét már homokkal mosta tiszta kútvizében. Sietett, hogy meg ne lepjék.

És aztán méhdöngicsélés, darázsdongás közepett bokrétát szedett szagos mezei virágból, a rozsmaringot pedig ki nem felejtette volna a fél világért sem.

- Kérem - szólalt meg hirtelen egy gyöngye hang a háta mögött. Gyorsan megfordult és úgy zakatolt a szíve, hogy elfelejtett jó reggelt köszönni.

- Kérem, - szólt a leány kissé szégyellősen, - hol lehetne itt megmosakodni?

Virágos, habos, csipkés dereka a nyaka körül szabad volt.

- Mindjárt merek a kútból, szolgálatjára - szólt a legény és csaknem elkábulva szaladt a kúthoz. Hozta a vizet és alázatosan mondta:

- Elkerülök majd a rétre, addig a kisasszony bátran megmosakodhatik.

- Nem szükséges, csak a kezem és arcom mártom be.

És mindjárt ott a vödörből megfecskendezte sápadt arcát, nagy szemét, a melyre pillája barna árnyékot vetett. Kezével lubiczkolt a vízben és gyöngyöket fecscsentett szét a napsugárban. Megnedvesítette az ajkát és mosolyogva kérdezte:

- Szép vagyok-e?

- Ist... - szólt a legény, de lenyelte a szót, mert érezte, hogy imádság, vagy káromkodás lett volna belőle. És a leány még egyszer ránézett, a szemével rátűzött, mint a nap, úgy, hogy a pásztor összerázkódott, mint a galamb, mikor turbékolt.

- Nem tetszem magának? - incselkedett a leány és a legény csak kétségbeesett mozdulattal tudott felelni, mint a néma.

- De azért ad nekem enni? - mosolygott tovább a leány. - Éhes vagyok, mint a farkas.

A pásztor néma hálát adott az Istennek, hogy kedvét, sőt étvágyát is visszaadta a boldogtalannak.

- Szerény viskómban - hebegte - csak tejjel élünk. Ha a kisasszony meg nem vetné, lelkemből adnám.

- Én is tejet szoktam inni, nem csokoládét, - mondta a leány olyan hangon, a mit népszínművekben tanult meg. Mert színésznő volt.

A mi tejszín csak volt az éléstárban, azt a pásztor beleöntötte egy porcellán csuporba, a minek arany volt a szegélye és a mit a vásárban vett díszül az asztalra. A leány nyalakodott, mint a macska és tejfeles lett a piros szájaszéle.

- Jaj, de szép itt, - tört ki belőle önkéntelenül és körülnézett a nagy, tiszta rónán. Leült a padkára, a mely a kis hófehér, kenyérsütés-szagú őrház előtt volt. Fölötte ákáczlomb tartott ernyőt, mozdulatlanul is vidám leveleiből.

- Jaj, de szép a háza, - szólt újra a leány, a mint észrevette, hogy folyondár fut fel a falára.

- Rossz vityilló, - szerénykedett a legény.

- És ez micsoda szép virág itt? - mutatott a kis kertre, a mely néhány négyszögöl volt.

- Ez csak olyan bab. Virágzik.

- Epret nem lehet itt enni? - kérdezte a leány és jó kedvvel lóbálta a lábát, a mely keresztbe volt téve és fehér topánba volt bújtatva.

- Epret - szólt a legény - hozok mindjárt. Itt van a kis erdőben, - és már szaladni akart.

- Nincs az messze?

- Órányira, - felelte a legény, bár tudta, hogy legalább két órába kerül, míg odaér.

- Akkor maradjon. Mit csinálok én itt addig?... Maga nélkül...

És a pásztor úgy érezte, mintha mesében, álomban gázolna és a hangok fátyolon keresztül érkeznének feléje. De nyomban megjött világossága, a mikor arra gondolt, hogy mit adhatna még enni tündérvendégének... Oldalas szalonna, tojás, sonka volt az éléstárban, de ki tudja, mit eszik ilyen idegen madár? Elő sem mert velük hozakodni.

- Falatka kenyeret kaphatnék? - kérdezte a színésznő.

- Kalácsom is van! - ujjongott fel a legény és csodálkozott, hogy hamarabb nem jutott eszébe az omlós, szekfűszeges kalács.

Pirosnyelű, túri bicskával szegte meg a kalácsot, a melyből mohó, édes, inyet csiklandó illat áradt ki. A leány valósággal majszolta a kalácsot és közben lehúnyta a szemét, mint a macska, mikor dőzsöl. Ilyenkor annál inkább ragyogott vérpiros ajka és kivillant gyöngyfoga, a mely az omló kalácsba mélyedt. A színésznő szinte belefáradt a falánk evésbe és utána lassan, széles jó érzéssel, tárta szét gömbölyű karját.

- Szereti a szép dalt? - kérdezte a pásztortól.

- Szeretem - felelte az őszintén. - Olykor magam is furulyázok.

- Kísérjen, - kapott a szavába a leány. A pásztor meghökkent, nem tudta, hogy mire értse a kísérést és csaknem öntudatlanul felelte rá:

- Akár mindhalálig!

Röstelte a kicsusszant szót, azt hitte, hogy rosszul hangzik, pedig a leány olyasmit gondolt magában, hogy: »lám, ezek a parasztlegények!...«

- Hát hozza ki a furulyáját, - szólt a leány, hogy a pásztor nem mozdult.

- Vagy úgy, a furulyámat, - eszmélt fel a legény és beszaladt a szobába érte. Még arra is érkezése volt, hogy odabenn gyorsan megcsókolja... a habos párnát.

- Ismeri ezt a nótát? - kérdezte a leány, a mint a pásztor kijött. - »Furulyázom estelente ablakod alatt...«

Honnan ismerte volna a legény? Olyan nóta volt, a mit gérokkos szalonharamiák írnak zongorára, négy kézre. A leány azért elénekelt, a pásztor pedig áhítattal hallgatta a szavakat, a melyeket értett és a melyekről mégis azt hitte, hogy másképp kell érteni, az urak módjára.

- Tetszik? - kérdezte végül a leány és be sem várta a feleletet. - Persze, maguk szebbeket tudnak itt falun!

- Csak olyan közönségeset - felelte a legény.

- Énekeljen egyet.

- Nem arravaló a hangom. Inkább majd elfurulyázom, szolgálatjára.

A leánynak feltűnt a »szolgálatjára« szó, a melyet a pásztor alázatosan hozzábiggyesztett minden mondatához.

- Ne mondja ezt nekem. Nem vagyok én kegyelmes asszony. Én csak színésznő vagyok.

Színésznő... A pásztor ajka nyitva maradt a szóra, mint a mesét hallgató gyermeké. Színésznő. Hallott már erről, mint a griffmadárról, a tápióról, a sellőről, Óperenciáról és messzi-messzi csudálatos országokról, hol az emberek aranyfügét szednek a fáról. Színház. Ez az ő szemében a gazdag emberek tündérvilága volt. Színésznő. Hogy húsból, vérből valók, honnan sejtette volna? Katonaviselt emberek tódítottak neki a színházról és a beszédjüket úgy hallgatta, mint a fonóbeli regéket. Kevés hittel, nagy gyönyörűséggel.

- Nem voltam még színházban - mondta búsan, hogy a szíve szinte sírt belé.

- Nem volt színházban! - csudálkozott a leány, a ki már tízéves korában gyantástalpú cipőben tipegett az apja hegedűjére. Kissé felkapta a szoknyáját, hogy megnézzze fehér topánjait és elkezdte:

- Mesélek magának a színházról.

Nem mese volt ez, hanem maga a káprázat. A leánynak előbb meg kellett magyarázni, hogy mi a színpad, mi a színfal, mi a sűgő, mi a nézőtér. A pásztor úgy érezte, mintha aranykulccsal nyitogatták volna előtte a kakaslábon forgó vár titkait. Testetlen gondolatok, gyönyörűségek ölelgették, pedig a leány már egész színpaddá varázsolta át a kis őrház udvarát. Az ajtó és az akácza volt a háttér, a legénynek le kellett ülni szemben a kerítésre, azaz, hogy a nézőtérre.

- Most kezdődik az előadás - szólt a leány a tanító komolyságával és a mámoros ember bőbeszédűségével, mert ittas volt a napfénytől, a kék égtől és áhítatos közönségétől.

Játszott, dalolt, tánczolt és közben mosolyogva pillantott a pásztorra, a ki keresztben álló szemmel, magából kikelt arczczal leste, szívta magába minden hangfodrárt, mozdulatainak minden gömbölyűségét. Meg a fémesszárnyú kakas is, a mely ott lábatlankodott előtte, olyan volt a szemében, mintha »színész« volna, egy szóval csuda!

- Én vagyok a királykisasszony! - kiáltotta a leány és kipirulva állt az udvar közepébe. Gügyögő, ábrándos dalba fogott és közben úgy illegette magát, mint csitri leány korában. - És udvarolnak nekem a hercegek, a grófok és a bárók.

A pipacsok köröskörül hajbókoltak a gyöngye szélben...

És egyszerre sárkányszuszogással, vércsevijjogással feléjük kanyarodott a vonat. A füstös pásztornak még csak annyi ideje volt, hogy kihozza gyorsan a piros zászlót és lobogtassa a szörnyeteg elé, a mely méltóságos megvetéssel robogott el a piczi, jelentéktelen viskó előtt.

- A vonat nem áll meg itt? - kérdezte a leány.

- Sosem áll meg - felelte a pásztor. - Ez csak olyan őrház.

- Hogy megyek én haza?

A legény elfordult, mert köny szökött a szemébe és érdes hangon, a melyet sírás fojtogatott, szólt:

- Órányira van az állomás. Ha akarja, elviszem, szekéren. De csak estefelé indul a vonat...

És gyűlölettel nézett a száguldó gőzös után, a mely már csak piczi pont volt a szemhatáron...

*

A gyönyörűségeknek nem akart vége szakadni egész nap. A leány megtanult csirkét etetni, libát tömni, az ásót piczi lábával mélyen be tudta nyomni. Még arra is vállalkozott, hogy ebédet főzzön. De nem nagyon értett hozzá.

Kozmás is lett a mártásuk, mert a pásztor nagyon sokáig nézte, mint kavarja a leány fehér, szinte gyöngyházfényű kezével. A fiu leölt egy tyúkot és mikor annak a nyakából kibugygyant a vér, a leány - maga sem tudta, miért - elkezdett kacagni.

Ebédhez ültek és a leány úgy viselkedett az asztalnál, mint a vásott gyerek. Felkapott egy csirkeczombot és elkezdett vele táncolni. És a bort - a hűvös verem arannyal cseppfolyó italát - úgy itta, mintha benne született volna.

Ebéd után kimentek a rétre. A dús fűbe úgy belesüppedt a leány, hogy csak az orrahegye látszott ki. A pásztor csonkafűzről venyigét tépett le és koszorút font reá tarka virágból. A leány feltette a koszorút a fejére és olyan volt benne, mint egy szőke, csitri-futri parasztlány, a kiből egyszerre - köd előttem, köd utánam - királykisasszony lett.

- A koszorút elviszem emlékül - szólt a leány, mikor az est árnyai szálltak le köröskörül. Minden árnyékkal borusabb lett a pásztor szíve.

- Bár leszakadna körülöttünk az ég, - ez volt titkos, istenkáromló vágya, - hogy soha el ne mehetne innen.

De a leány sürgette a hazamenést. A pásztornak még a faluba kellett szaladni szekérért és hozzá még sietnie kellett abban, a miről legjobban szerette volna, ha elmúlik róla.

- Nincs még késő? - kérdezte a lány a pásztortól, a mint a szekérrel az őrház mögé hajtott, az országútra. A pásztor szomorún látta, hogy a színésznő azalatt már egészen felöltözködött.

- Nincs, - felelte szűkszavuan, mert különben sírva kellett volna fakadnia. Minden szó nehezen esett már neki és szíve melegségét csak abba tudta beleönteni, hogy a szekérbe bundából, gyapotkendőből puha fészket rakott idegen madara, búcsúzó madara részére.

- Mehetünk? - kérdezte a leány.

A pásztor szó nélkül felült a szekérre és mélyen a könnyes szemébe vágta a kalapot, mikor a lovak közé csapott.

- Majd, ha egyszer bejön a városba, keressen föl, - mondta a leány, a ki e pillanatban megérezte, hogy mi bántja a legényt. Egy pillanatra elmosolyodott, a mit a fiú nem vehetett észre, mert háttal ült feléje. De nyomban megsajnálta a pásztort és tűnődött rajta, hogy hogyan legyen hálás az irányában. Hiszen nemcsak megmentette, hanem visszaszerezte a jó kedvét.

Az egész úton csacsogott, virgonczkodott, nevetett, hogy elűzze a legény borúját. Mikor pedig megérkeztek az állomásra, hol az emberek már türelmetlenül várták a vonatot, az épület egy borongó zugában, hol szomorú, szürke málhák voltak felhalmozva, gyorsan megölelte és megcsókolta a legényt.

- Rossz leány vagyok én, - suttogta. - Nem ilyen derék legényhez való vagyok. Felejts el! Isten veled!

A legény feje szinte élettelenül hanyatlott a vállára és perzselő, végtelenbe nyúló csókot nyomott az ajkára... Megbizsergett a leány vére, de már fel kellett szöknie a vonatra, a mely prüsszkölt és dübörögve fenyegetőzött a síneken. Az ablakból még utóljára ránézett a pásztorra és igazi könnyel telt meg a szeme. A vonat piros sárkányszeme kigyuladt, rángás vonult végig vasbordáin és vitte, vitte magával a legszebb martalékot.

A pásztor mereven állt ott. Így állt tíz évig mindig mereven a vasszörnyeteg láttára, a melynek halálos ellensége volt és a melyet szolgálni kellett. Még tíz évig. Akkor eltemették.

III. Az árva.

Baltazár tizennégyéves korában árvaságra jutott. Az anyját úgy hozták haza a »Madame Angot« kék fehérbabos ruhájában, mert dallal az ajkán a színpadon halt meg.

A temetés után Baltazárt fölkereste a komikus, a ki a leglágyabb szívű volt a társulatban és így szólt hozzá:

- Ezentúl veled fogok lakni. Ne sírj.

És másnap elhozta magával az egész trófeumát, egyéb ingója úgy sem volt, mint az ezüsttel bevont rézkoszorú, az elsárgult díszoklevél, egy pár meztelen lovassági kard és hozzávaló vívószerek. Néhány nap múlva már egészen otthonos volt a házban és úgy viselkedett, mint valami jó, megelégedett nyárspolgári apa.

A rücskös jellemszínészt, a ki egy délután fölkereste őket, egészen zavarba ejtették azzal a családias, szinte szertartásos csenddel, a mely a lakáson kényelmesen elterjedt. Nem szólt már a zongora és a levegő nem volt teli vidám kuplék tarka foszlányaival. A jellemszínész a selymes, nőies pamlagon valósággal feszengett, köszörülte a torkát, meghatottságot, sőt lelkiismeretfurdalást is érzett. Lassankint azonban beletalálta magát a különös helyzetbe, beszédesebb, vidámabb lett és mikor este haza akart menni, nem eresztették el. A lakásadó asszonyával úgylát hadilábon állt, szívesen aludt tehát náluk. Idővel a látogatásait annyira megszokták, hogy minden feltűnés nélkül maradhatott ott... örökre. Neki még trófeuma sem volt, a mivel feltűnővé tehetné volna az átköltözését. Egész vagyona, piszkos gallérjai, néhány jelmeze a lakásadó asszonynál maradt zálogban.

Minderről a bonviván idejekorán értesült. Egy hétig folyton lesütött szemmel járt-kelt, rossz kedve volt és azt hitte, hogy az emberek újjal mutogatnak reá a háta mögött. Érezte, hogy őt kötelesség terheli Baltazárral szemben, jobban, mint a többit és addig nem volt nyugta, míg a sápadt, nyurga fiút meg nem látogatta.

Mind a hárman a selyempamlagon ültek. Jobbra-balra a kómikus és a jellemszínész hosszúszerű pipából fújták a füstöt, középpütt Baltazár ült és fennhangon olvasott a tanulókönyvéből.

A bonviván szíve csordúltig tele lett és az ablak felé fordult, hogy a kibugygyant könnycseppet titokban kitörülhesse. A három színész sokáig hallgatagon nézett egymásra és mikor a bonviván egy elhatározott mozdulattal ledobta magáról divatos gallérveteményét, ebből megérezte a közös, de néma elhatározás:

- Nem hagyjuk veszni a Szellő Rózsi fiát.

Igy történt, hogy Baltazárt egy napon a fehérabroszos asztalnál három nevelő apa vette körül. Valami refraktóriumi csönd és bonhómia uralkodott ebben az ebédlőben, a melyet a három jóképű, tisztára borotvált arc sugárzott be.

Baltazár úgy érezhette magát, mint valami mesebeli herceg a nevelő papjainak finom mosolygása között. Az evőeszközök ragyogtak, a tányérok tükröztek és a boros üvegek mulatságosan színes foltokat vetettek az abroszra. És egy dolgos, érdes, de tiszta kezű leány, a kinek feltűrt ujja alól kíváncsian fehér bőre kandikált ki, tett-vett a poharak közt. Ha Borbála néha háttal állt az asztalnak és súlyos tömött kontya alól ép, üde nyaka látszott, a borotvált arczok szemének iránya többnyire egy ponton találkozott össze, Baltazár figyelmét az sem kerülhette el, hogy ha Borbála valamelyikük mellett állt, kedvteléssel nyúltak a pohárhoz, mert e közben végigcsúsztathatták a kezüket a leány gömbölyű, ringó csípőjén. És néhányszor

rajtakapta Borbálát, a mint a benyílóban háttal egy sarokban húzódott meg, hogy a két fallal és összefont karjával mosolyogva védekezzék egy támadás ellen, a melyből a fiú már csak annyit láthatott, hogy a nevelő apa némi zavarral a fogasra akasztotta gyorsan a kalapját. Baltazár még nem volt elég okos hozzá, hogy mindent értsen, de elég okos ahhoz, hogy mindent kiszínezzon.

A nevelő apák különben igen szigorúan és komolyan viselték a tisztjüket. Vigyáztak egymásra és a fiúra, hogy rossz példát ne lásson, főként pedig ne kövessen. A gyöngéiket odahaza, a mennyire lehetett, elpalástolták; a fiút rendre, pontosságra, engedelmeskedésre szorították; elővették a könyveit és olvasgatták, sőt a hol megértették őket, jó emlékezetükkel meg is tartották. Megtanultak kitűnően latinul deklinálni, konjugálni és hézagos középiskolai emlékeik bámulatos erővel támadtak fel. Baltazár játszva tanult köztük, mert vele együtt tanultak ők is az okos, értelmes és jó memóriájú emberek kedvtelésével.

A három nevelőapa tökéletesen boldognak érezte magát a tisztos, családi körben, a hol asszonyi kéz tartott rendet, alázatos, békés csendet, hogy mindig szinte megtisztulni érkeztek haza. Tetszett nekik ez a szerep, a melyet kitűnően játszhattak meg és a melyet saját maguk is élveztek. Lehet, hogy aggodalmasan gondoltak a jövőre, a mikor Baltazár felnőtt, emberré lesz, megházasodni kíván és a csendes fészek magától szétfoszlik.

Pedig Baltazár nőtt és fejlődött. Csinos, karcsú fiatal ember lett belőle, a kinek a lelke tele van minden széppel és jóval, a mit odahaza oltottak beléje a világ legszegényebb és leglelkesebb emberei. Jární, mozogni, beszélni könnyen és ügyesen tudott, mert ráragadt nevelőapáinak élénk arczkifejezése, képzett, szinte stilizált beszédmodora. Bármelyik társulat elfogadhatta volna őt kezdő hősszerelmesnek. De mégis hiányzott belőle valami, a mi a férfit teszi. Nem mozdult meg benne az ambíció. Alázatosan és engedelmesen várta, hogy mit fog vele csinálni az élet, a melyet még egyáltalán nem ismert.

- Színész akarok lenni, - jelentette ki egy napon a családban.

Egyszerre három ember ugrott fel erre a szóra és szinte kórusban kiabáltak dühösen:

- Színész? csavargó? éhenkórász? naplopó?

- De hiszen maguk is azok, - vetette vissza szerényen Baltazár.

- Épp azért tudjuk! - felelték vissza.

A fiú ezidőtájt lett huszonegyéves. Az apák embert akartak belőle csinálni. És ezek a bohémek, a kik inkább éhen haltak volna, semhogy kijárjanak maguknak valamit, addig alkalmatlankodtak előkelő embereknél, a míg Baltazárnak egy édes, kellemes kis hivatal nem szereztek.

Mikor a fiú először ment hivatalba, alig győzte magát kiszabadítani az apák ölelő karjai közül. Mind könnyeztek és néma csókkal kívántak szerencsét. Talán el is kísérték volna a hivatal küszöbéig, hogy baja ne essék.

Baltazár bevonult a hivatalába, az apák pedig komoran, ünnepiesen összeültek a selyempamlagos szobában. Mindnyájan meg voltak hatva, alig tudtak szóhoz jutni, míg a bonviván erőt nem vett magán és így szólt:

- A fiúnak immár hivatala van. A katonasággal sincs többé már baja. Meg kell házasítani.

Kínos csönd támadt. A kérlelhetetlen gondolat, a mely valamennyiük szívéen feküdt, ki volt mondva. Hét évvel lettek öregebbek azóta, a mióta valami néma, vonzó erő következtében benépesítették a Szellő Rózi gyöngéd, bokrétaillatú lakását. A hét év valóságos nyárs-polgárokká változtatta őket, a szokásaik már megkívánták a csendes, békés együttélést. De tudták, hogy a mint Baltazárt megházasítják, a közös háztartásnak semmi összefüggése,

semmi kapcsa, semmi értelme nem lesz. Szerre fognak széledni, talán el is fognak zülleni, mert ahhoz, hogy új életet újra kezdenek, nem volt elég kedvük. És szomorúan ültek együtt. A kórikus sóhajtott fel először:

- Takaros, tisztes, okos polgárleányt kell neki választani.

És ebben mindnyájan megegyeztek. Sőt, mikor jobban meggondolták a dolgot, még arra is rájutottak, hogy mindhármuknak van egy-egy leányismerőse, a kiből kitűnő feleség, gondos háziasszony válnék, a kit talán maguk is elvettek volna, ha nem kellett volna az asszonyt Thespi bolond kordéjához csatolni. Színésznek nem való feleség.

Először a kórikust mozgósították, hogy menjen háztűznézni. A kórikus el is ment egy régi szállásadóájához, egy becsületes pénzbeszedőhöz, a kinek Rozália nevű leányára huszonhat tavasz mosolygott. Lesütött szemű, lefésült hajú, jószívű és félénk, szemérmes beszédű hajadon volt. Az aggszűzességtől csak piros arcza választotta még el, de meglátszott rajta, hogy az első csókkal a világ egyik legbájosabb asszonyává lehet őt varázsolni. A színész nem a leánynyal beszélt, hanem az apjával.

Igy történt, hogy Baltazárnak odahaza egyszerre csak egy tömzsi, tövise képű urat mutattak be, a pénzbeszedőt, a ki mögött egy durczás, fonnyadt képű hajadon lépett be. Baltazár legálabb így látta.

- Rozália leányom, - hangzott a bemutatás. Baltazár a szeme szögletéből vizsgáló pillantást vetett a leány bábúszerű mozdulataira.

- Fából van, - mondta magában és kellemetlenül érezte magát, mert sejtette, hogy gonosz helyzetbe került. Alig váltott néhány szót a leánynyal, bárhog is igyekezett rajta a pénzbeszedő, hogy lellessé tegye a társalgást. A hosszú, falábú, meg a tövise szakállú apja nemsokára távozott is.

- No, hogy tetszik? - fordult a kórikus felcsillanó szemmel Baltazárhoz.

- Fából faragott apácsa, - felelte őszintén a fiú. A kórikus elkomorodott, bosszúsan hallgatott és csak jó idő múlva szólalt meg:

- Igazad van. Vén is. Nem hozzád való.

Ezzel elment hazúlról és csak késő este érkezett vissza. Másnap is épp, hogy csak aludni tért meg. Harmadnap szavát sem lehetett venni. Negyednap egészen kimaradt. Nem is jött többé vissza. Még a trófeumáért se maga jött el, hanem csak elküldött érte. A kórikus különös viselkedésének sajátságos oka volt: elvette feleségül a pénzbeszedő szemérmes Rozália leányát.

A csöndes ebédlőben üres maradt a széke és a két színész komoran hallgatott. Valamibe nagyon elmélyedhettek. Még a Borbála rengő-ringó csípője sem tette őket jobbkedvűvé.

- Afff.. ene egye meg, - szólt a jellemszínész és eltolta a szájától a hosszúszárú pipa csutoráját. - De keserű ez a dohány... - És némi kevés logikai kapcsolattal tette hozzá: - Magának szerzett feleséget... a hunczfut!

Baltazár nem volt jelen, különben elmosolyodott volna. A jellemszínész bátran folytathatta:

- Tenni kell valamit. Ez így nem maradhat. Magam fogok leányt felhajsolni, ha kell, a föld alól is.

Csak a szomszédba kellett mennie, a hol egy virgoncz, pisze leány nyiszálta a pulton hosszú késsel a kerek kenyereket. Az apja löcslábú pék, de jó módú ember volt.

- Ezek megbecsülik a diplomás hivatalnokembert - gondolta magában a jellem színész és szóbaállt a pohos pékkel. A diskurzusnak az lett a vége, hogy másnap Baltazárnak magának kellett kenyérért mennie a boltba, a hova máskor Borbála járt.

A pékéknél nagyon előzékenyen fogadták Baltazárt, betessékelték a belső szobába, a hol váratlanul a jellem színészt pillantotta meg. A virgoncz, pisze leány nem nagy hatással volt Baltazárra, az arcza olybá tűnt fel előtte, mint valami bohó kolompér, a melynek a közepén fiaorra nőtt. Igen kellemetlenek voltak egymáshoz, úgy, hogy végre Baltazár fogta a kalapját és kiszabadította magát a félszeg helyzetéből.

Ebből baj lett. Mert a jellem színész úgy megharagudott Baltazárra, hogy többé nem tette be a házába a lábát.

- Annyi bizonyos, - magyarázta a bonviván Baltazárnak - hogy szégyenbe hoztad őt és joggal haragudhatik rád. Hogy is lehet az, hogyha téged háztűznézőbe visznek, egyetlenegyszer sem nézel a leány arczába.

- Mert rút volt, - felelte elkeseredetten Baltazár.

- Nem is lehet olyan rút, mert nemsokára feleségül veszik.

- És ki az a bolond? - kérdezte Baltazár.

- Ki? Ki? Hát az, a ki érte ment...

Baltazár felkaczagott.

A bonviván azonban bosszús és elkeseredett arczot öltött.

- Nem úgy van az, fiam - morgott. - Mi a legjobb akarattal szerzünk neked tisztességet, jóra való ismeretéseket, te pedig valamennyit a nyakunkon hagyod!

- Hát tehetek róla?

- Nekem is lett volna egy kedves leány ismerősöm, akit igaz lélekkel ajánlhattam volna neked hitvestársul... Nem bántad volna meg!

Baltazár mosolygott.

- Hiába vigyorogsz, - fakadt ki a bonviván.

- Én nem megyek el háztűznézőbe, hogy magam ragadjak ott! Én nem csinállok a magam nyomorúságából más nyomorúságát is!

Az utóbbi szavakat már a képéből kikelve kiáltotta. Baltazár csillapítani próbálta:

- Édes apukám, én nem tehetek róla, hogy maguk olyan lányokat választottak, a kik nem nekem, hanem maguknak tetszettek!

A bonviván meghökkenve nézett végig a fiún. Ez volt az első férfias, kemény szó, melyet az ajkáról hallott.

- Gyerek! - mondta szigorúan Baltazárhoz - bolondot akarsz elkövetni!...

Látszott a színész arczán, hogy apai aggodalommal van eltelve. Mint valami művész, féltette a munkáját, hogy a végét más fogja elkontárkodni. Most már érezte, hogy a fiú jövőjeért a felelősség egyedül reá hárul. Abból a módból, ahogy a kalapját feltette, a hogy elindult, a hogy elmélyedt magába. Baltazár tudta, hogy hová indul a bonviván...

És mikor magára hagyták, a fiú elkezdett tünődni. Esteledett már, az ablakon át bús, hajladozó árnyékok suhantak be, a melyek még mélyebbé tették az elhagyott szobát, hol a selymes pamlag olyan árván állt karcsú, reszkető lábain.

Egy húr az ódon zongorában megpattant.

- Nem jön többé vissza! - sóhajtotta Baltazár és a bonvivánra gondolt, a ki úgy fog járni mint a többiek...

Rettenetes egyedülvalóság! És érezte, hogy napról-napra mindinkább egyedül lesz. Arczok, hangok, tréfák, dalok nélkül...

Künn a konyhában megmozdult valami. Csörömpölés hallatszott. És egyszerre eszébe jutott Borbála. Láttá súlyos, tömör, szőke haját, a mely alól ép, üde nyaka villant ki, hófehér, pihés karját, a melyen megfeszült a feltűrt újj, széles, erős, munkabíró hátát, duzzadt kebelét, ringó csipejét. Hét évi ifjúságán át mindezek nyomtalanul suhantak el, pedig a szemek irányából, a kezek mozdulatából sejthette, hogy mindennek nagy jelentősége van az életben. Most a lágyan simogató, vagy élvezetesen markoló kezek emléke felébredt benne: az ujjak különös, jóleső reszketése valósággal rámutatott arra, hogy hol keresse a boldogságot.

Csengetett.

Alázatosan, jóságosan, mint mindig és friss egyszerűségében belépett Borbála. A derengésben még lágyabb, kíváncsabb és kihívóbb volt minden fehérsége.

- Borbála, - mondta sajátságosan monoton és mégis feltűnő hangon Baltazár - nincs idehaza senki?

- Nincs és nem is lesz, - felelte a leány szomorúan. A fiú csodálkozott, hogy kitalálta a gondolatát.

- Magunkra maradtunk, - szólt Baltazár és a köny szorongatta a torkát.

- Én hű maradok az ifiúrhoz, - mondta őszintén, melegen, kissé anyásan a leány.

- Borbála, - reszketett a fiú hangja. - Légy a feleségem!

A leány meghökkent. Dermedten állt ott, mintha egyszerre elakadt volna benne az élet. A sötétben szerencsére nem látszott, hogy a szeme mereven és csúnyán kidüledt, az ajka lelefedt. A sötétben egyetlen nesz nem hallatszott...

- Légy a feleségem! zengett újra a különös szó, de most már tisztán, bátran. Borbála térde megrogygyant. A leány a földre hullott, a kebeléből csak csuklásszerű sírás fakadt ki néha és sűrű könnyei a fiú cipőjére omlottak. De felébredt benne a szolgáló és a szakajtókendővel gyorsan, alázatosan és szerelmesen törülgette a cipőket. Baltazár a leány gömbölyű nyakára tette a kezét és a keze tánczolt, reszketett.

- Leszel-e a feleségem? - kérdezte lágyan, halkan, mint a légy zümmögése.

A leány torkán csak hangfoszlányok törtek elé:

- Nem érdemlem... ne tréfálj... árvalány vagyok... én is... árva... Ó, nagyságos ifiúr!

Baltazár didergett a címzésre:

- Ne mondd nekem, hogy »nagyságos ifiúr...« mert akkor én nem mondhatom neked: »édes feleségem...«

Borbála zokogva felcsuklott és mivel nem bírta többé magával, kisietett a konyhába.

A fiú megdöbbenve, földhöz gyökerezve állt ott. A szobába behallatszott a Borbála zokogása.

- Mi az? - harapta az ajkát Baltazár. - Sír. Fáj neki...

Künn a konyhában a zokogás alábbhagyott, mint a hogy a sűrű eső elhalkul és mind csendesebb lesz.

Baltazár fülelt... A konyhában mély csönd volt... És egyszerre, mintha megkönnyebbült kebel felfoháskodása volna, egy pajzán dallam, inkább zümmögés, alig hallható, szivárgott át a konyhából.

Borbála dalolt. Dalolt, hogy a szíve meg ne repedjen...

- Megyek és megcsókolom.

IV. A bábsütő.

Régesrégen, mikor a legények még befönték a hosszú hajukat, élt egy bábsütő. Halovány, bitringtones ember volt és fiatalabb korában sokat imádkozott. Ő mártotta a templom számára azokat a hosszú viaszgyertyákat, a melyek a Mária kis oltárán lobogtak. Néha órák hosszat eltért az oltár előtt és nézte a lángokat, amelyek körül a tömjénes, sűrű levegő finom fodrokban táncolt. Már akkor azt beszélték róla, hogy nem a Szűzhöz imádkozik, hanem a maga ármányos mesterségén töri a fejét. És szép virágvasárnapján egyszer csak beállított a paphoz hét szál rőfös gyertyával, a melyek olyan vastagok voltak, mint a csemetefák dereka. A pap csak nézte a hét szál gyertyát és elállt szeme-szája a csodálattól, mikor látta, hogy pici vérvörös rózsák vesszeje és a haloványkéék délignyító vékony indája hajlik, tekergőzik a gyertyaszálra. Mindez viaszból volt, de még a virágok, levelek szaga is olyan volt, mint az igazié. Az öreg pap szeme könnyelábadt és megölelte a bábsütőt:

- Te vagy, fiam, az én nyájam leghívebb báránya.

Karácsonyra megint beállított a bábsütő a paphoz és ezúttal kis betlehemi jászolt vitt. A pap szeme felragyogott. Mert bár viaszból volt az egész, a szamár, a juh, a tehén olyan volt, hogy szinte meg lehetett volna őket simogatni és a három királyok pogány pompával hajlongtak a kisdéd előtt. De menten elborult az öreg pap szeme, mikor a Szűzre esett a pillantása.

- Fiam, fiam, - mondotta szomorúan - istenkisértés az, amit művelsz. Mert bár szakasztott ilyen az a faluvégi szóbeli némbér, aki Belzebúb fattyát szoptatja, de az Istenanya képe nem ilyennek látszik az igazi keresztény előtt.

A viaszasszony keblére és a pufók kisdédre ráesett a betlehemi csillag fénye. Ez a csillag igazán ragyogott a jászol felett és igazi sugarakat szórt, vakítóbban, mint a gyémánt, de a fénye nem gyertya lángjától eredt.

- Fiam, - kérdezte a pap kíváncsian, - honnan szerezted ezt a világot, amely hideg és meg nem fogható, mint a mocsár lidérczfénye?

A bábsütő nem felelt semmit, elsápadt és rejtelmesen mosolygott, hogy a szeme szinte úgy villogott, mint az a titokzatos fény, amely a betlehemi csillagot pótolta.

- Hol loptad ezt a lángot? - kérdezte szigorúan a pap és hogy az ember újra nem felelt semmit, összekulcsolta a kezét és halkán szólt:

- Eladtad a lelkedet a sátánnak.

És össze akarta törni az istentelen jászolt. De a bábsütő elkapta tőle és elmenekült vele. Az öreg pap nem tehetett mást, mint hogy tömjénnel háromszor is megfüstölte a helyet, hol a bábsütő állt.

Ezentúl a bábos már csak a gonoszak útját járta, amely a faluvégi házhoz vitt, ahol a szóbeli némbér lakott.

*

A falu végén kicsi, zsutfedeles ház állt utolsónak. Azontúl az út szekérnyoma a végtelen mezőség felé vitt. A ház vályogból volt, valamikor cigányoké lehetett és csak az utcára nyíló fele volt bemeszelve. Az esőverte falon, melyet rég nem meszelhettek, ákombákomok voltak, aminőket katonák szoktak firkálni, mikor átvonulnak egy-egy falun. Lovas vitéz, amilyent a gyermek rajzol, alatta az 1809. évszám, odább esetlen vonásokkal árvácska volt rajzolva,

mellette az »á moi« betűk, amiket a magyar faluban senkisémet értett, ha csak a mindenttudó doktor nem, a ki nagy tekenősbékás okuláréján keresztül már valószínűleg ki is betűzte a »pensée - pensée á moi«-t, a régi francia charadeot...

Ebben a házban lakott Eszter, a szóbeli némbor. Az emberek bár messze elkerülték, mégis kíváncsian vetettek egy-egy pillantást a gyomos udvarra, hol néha fényes délelőtt is kibontott hajjal ült Eszter. Sűrű, borostyánszín hajának zuhatagja ilyenkor csábítóan ragyogott a déli verőn; az arcát ritkán lehetett látni, mert a fejét többnyire lehorgasztotta. Hanem annál inkább villogott, vakított fehér kebele, amelyhez egy pufók csecsemő piros ajka tapadt.

Erről a gyermekről sokat beszéltek a faluban. A pap nem akarta megkeresztelni, mert az anyja pogány, idegen nevet akart neki adni. Még négy éves korában sem érte kis göndör fejét a keresztvíz, de azért odahaza Percivalnak hívták, a faluban pedig Belzebúb fattyának, mert ott, ahol apró Jósikák, Jancsik, Pisták fürödtek az út porában, senki sem vette volna ajkára azt az istentelen nevet, amelyet ki sem tudtak volna ejteni.

És hogy a gyerek ezt a furcsa nevet viselte, annak meg volt a maga oka. Eszter egy napon levelet kapott idegen országból, idegen írással, amelyet csak az öreg doktor tudott elolvasni. A francia levélben a cifra Murat herceg ezredének egyik Jean Muguet nevű szerencsésje küldött millió, meg millió csókot Eszternek és a lelkére kötötte, hogy a gyermeket Percivalnak keresztelje meg. Azt is írja, hogy megint háborúba kell mennie, de mihelyt vége lesz a hadjáratnak és az egész világ a Grand Napoleon lábai előtt fog heverni, akkor visszajön a faluba és tábornoknévra fogja tenni Esztert. Mert, írta, a Napoleon hadseregében nem ritkaság, hogy szerencsésnek máról-holnapra tábornokká lépnek elő. »Ton petit général« ez volt a levél aláírása. Eszter, bár százszor is lefordította magának és ezerszer is megcsókolta, nem értett a levélből semmit.

A világból sem értett nagyon sokat. Még gyermekleány volt, bár a falubeli legények már incselkedtek vele, mikor egyszerre trombitaszó harsant meg a falu végén. Egy sereg idegen lovaskatona csillogott-villogott a porfelhőben, amit a lovak lába vert fel. Az emberek össze-vissza futkostak és izgatottan kiabáltak:

- A francziák, a francziák.

A katonák mindjárt ott is maradtak a faluban és ki ide, ki oda szállásolta be magát. Két napig és két éjjelig laktak csak ott. Az Eszterék udvarára is került egy katona. Nagy, barna arcú legény volt, akinek a haját elől, amennyire a tollas csákó alól kiért, világosszökegre szívták a nap, míg a fejbúbja barna volt. Porosan, harciasan, délczegen és sötétén pattant az udvarra, mintha a fergeteg hozta volna, csak a kék szeme nézett szelíden elé a viharverte ábrázatból.

És Eszter holdvilágos éjjeleken gyakran látta maga előtt ezt a jószágos szemet, gyermeke apjának a szemét, a melynek kisebb mása fel-felragyogott hozzá, mikor Percival bölcsője fölé hajolt. Az a két nap és két éjjel titokzatos és érthetetlen volt előtte. Elvonult felette, mint nyáron a villámos méhű felleg, mely néha áldást, néha jéghideg átkot szór a mezőre és néhány perczig tartó hatását éveken át megérzik az emberek.

Lassankint azt látta, hogy az egész világ elfordul tőle, úgy, hogy mikor a gyermeke megszületett, csak egy vén cigányasszony állt mellette. Az öreg édesanyja már rég ágyban dült és a leánya szégyene csakhamar sírba is vitte. Eszter egyedül maradt a szomorú viskóban, ahová csak akkor ért az öröm egy sugara, mikor levél érkezett idegen országból, csaták zajából. És valószínű áldás volt a házra az öreg doktor, aki ezeknek a furcsa leveleknek a nyelvét ismerte.

*

A bábsütő addig-addig járkált el a faluvégi ház előtt, a míg egyszer csak jó nagy darab mézeskalácsot nem tett a zsebébe. És mikor újra elment a viskó előtt a kis Percival épp a ház előtt lévő padkába fogózva próbált járni. Az anyja ott gubbasztott a padka másik végén. A bábsütő odalépett a gyermekhez és a kezébe nyomta a kalácsot. Azontúl, ha a falú végén járt, mindíg vitt magával a mézes süteményből, hogy odaadhassa a szegény kis porontynak.

Lassankint az anyjával is szóba állt, pedig a pap intette tőle. És idővel már többet járt a faluvégi ház tájékára, mint a templomba. Ekkor kezdett a rossz útra térni. Már nemcsak a nappalát, hanem az éjjelét is ott töltötte a szóbeli személynél és egy napon egészen hozzája költözött. A kis udvaron mártogatta a gyertyákat, sütötte a mézzel csinált kalácsot, vagy gyönyörködött a méhekben, apró kis munkatársaiban. A templom számára már nem fogadták el a munkáját, az iparosok azonban vették a gyertyáját, mert olcsón adta.

Furcsa ember volt ez a bábsütő. Henye, álmodozó, magával nem törődő. Hónapszámra nem dolgozott egyáltalán semmit, hanem haszontalansággal bíbelődött. Mindenféle gépei és szerkezetei voltak, a miket az okulárés doktor is megcsodált. Sőt mikor azt a hideg fényt kitalálta, a melylyel a jászol betlehem csillagát világította, több éjszakán át összebújtak az okulárés doktorral és hajnalig is égett a gyertyafény az ablakukban. Nyilván az ördöggel cimboráltak, vélték a falubeliek. A szóbeli személy átka az öreg orvosra is áthárult, már hozzá sem fordult senki tanácsért, úgy, hogy az öreg éhen halhatott volna, ha meg nem könyörül rajta a mézesbábos. A házába vette és azontúl az ördög három szövetségese, meg a Belzebúb porontya egy fedél alatt laktak. Az emberek pedig keresztet vetettek, valahányszor elmentek az ablakuk alatt.

A bábsütő, mikor már sok ember számára kellett kenyeret keresnie, - mert a szóbeli némbert is ő tartotta - minden erejével elkezdett dolgozni, úgy, hogy Mihálynapra, mikor a mesterek az első gyertyapecsenyére gyűlnek össze, mert azontúl esténként gyertyavilágnál kell dolgozniok, ezerszámra volt már kész mártott gyertyája, a min jó pénzért túl is adott. De mikor a pénz kifogyott, a bábsütőnek nem volt kedve többet dolgozni. Karácsonykor már javában koplaltak és néhány könyörületes szomszéd adott nekik korpakenyeret meg kukoriczamalét. Az egyiknek el is árulták, hogy a doktor meg a bábsütő olyan szerszámon dolgoznak, a melylyel az egész világot el lehet pusztítani és a melyet el fognak küldeni a nagy Napoleonnak, a ki gazdag emberré fogja tenni őket.

Ekkor érkezett a házba megint egy levél idegen országból. A Murat herczeg vitéz szerezsánja jelentette benne, hogy a francia sereg Oroszországba ment és nemsokára Moszkva alá fog jutni. Nagy késéssel érkezett a levél, de nem csoda, mert nagy utat is tett meg. Karácsony után már a kis faluban is tudták, hogy a nagy Napoleon serege elpusztult Oroszországban és hogy a császár maga is csak nagy bajjal tudott egyedül Párisba visszajutni.

Eszter sokat sírt ezekben a napokban, úgy, hogy az öreg okulárés doktornak kellett őt megvigasztalnia:

- Még minden jóra fordulhat, Eszter. Lehet, hogy ő is megmenekült. Várjunk. Van időnk. És ha azután nem jön elé, ha nagyon soká kell reá várni, van itt egy nagyon becsületes, nagyon jó ember, a ki téged, Eszter, feleségül fog venni és gyermeked istápolója lesz, mintha az édesapja volna.

Eszter sírt és a bábsütő arcza még halaványabb lett. Nem tudta, örüljön-e, vagy búsuljon a hírnek, hogy a Murat vitéz szerezsánja alkalmasint odaveszett Oroszországban. Így reménye lehetett arra, a mit eddig lehetetlennek hitt, de viszont bűnösnek, alávalónak érezte magát, ha titokban örvendett egy derék ember halálán. És a milyen gyöngé, viaszszívű ember volt, az Eszter szomorúságát mélyebben érezte, mint a saját kegyetlen, irtózatoss örömet.

Lassan kitavaszkodott és a mezőről eltakarodott a hó. Már csak gyöngé pásztyákban feküdt a fekete földön, amely majd kicsattant a tavaszi örömtől. A zsupfedőn is csókolgatta a verőfény a havat, amely víg patakokban csorongált a nádszálakról. A mező felől meleg, lázas lehetetet hozott a szellő.

És egyszerre kip-ko-kop... az ablak alatt apró, sebes kopogások hallatszottak. Eszter fölneszelt és kinézett az ablakon. Csak egy katonasipkát látott és felállt, hogy megfogja a szívét, a mely ki akart szakadni. A barátságos kopogások egyre közeledtek, úgy, hogy a mikor az öreg doktor a pitvarajtón kidugta az orrát, meg kellett fogóznia az ajtófélfában.

- Mon Dieu, c'est vous! - szólt rá egy ismerős, rég hallott hang. És az öreg csak nézett és egyszerre szótlanul a nyakába borult Jean Muguet szerezsánnak. Nagy érzékenyedésében egészen elfelejtette a franczia grammatikát. És hogy mind a ketten felocsúdtak az ölelésből, a szerezsán nyugtalanul kérdezte:

- Et ma mie?

Az öreg csak intett, hogy semmi baj és hogy Eszter benn van a szobában, de a katona szomorúan mutatott a lábára:

- Un petit malheur!

A hosszú kabát alól egy faláb látszott ki.

Ekkor jelent meg Eszter a küszöbön. A falábat nem látta, csak az arcot, a szelid, kék szemet, a melynek kisebb mása benn szundikált a szobában. Ugy rémlett neki, mintha az arcza megváltozott volna, vagy talán ideje sem volt jobban megnézni... akkor? És a pillantása önkéntelenül egyszerre a falábara esett. Csak kicsit reszketett meg az ajka, remegett meg a szeme és sírva-vígadva ölelte át a hosszú szerezsán nyakát. Így lógott perczekig ott, míg a doktor meg nem szólalt:

- Beszéljete is már végre.

És ekkor megeredt az a furcsa beszélgetés, félig francziául, félig magyarul, a melyet az öreg doktornak néha nem is kellett tolmácsolnia, mert egy-egy pillantásukból, mozdulatukból kölcsönösen kitalálták egymás közölni valóit. És a mikor ez sem volt elég, akkor újra összeölelkeztek és azon a világnyelven beszéltek, a mely csókból és könyből van összeforrasztva.

És a kis ágyban egyszerre megmozdult valaki, a kit eddig nem vettek észre. Eszter rámutatott és csak ennyit tudott mondani:

- Percival!

Ebben a szóban benne volt három esztendő minden kínja és minden gyönyörűsége. A szerezsán pedig fölkapta a gyermeket és magasra tartotta, mint a zászlót a nagy csaták hevében. És a hogy így diadalittasan állt a szoba közepén, egyszerre belépett a bábsütő.

Csak körül kellett néznie a szobában, hogy egyszerre mindent megértsen. Senki sem mert egy szót sem szólani, sem tolmácsolni. És a bábsütő, a milyen gyöngé szívü legény volt, jobban átérezte az Eszter örömet, mint a saját sajgó szomorúságát.

Odalépett a szerezsánhoz, megrázta a kezét és egyszerre csak elkezdett könnyezni.

*

És egy álmatlan éjszakán, mikor a szerelem kínos gyönyörűségével virrasztott a hamvadó, olvadó, csurdogáló gyertyaszálnál, újra elébe tűnt az ő gyötrelmes, édes szerelme minden szimbolumával. És egyszerre felébredt benne a művész.

A barna tésztából, mely alaktalanul hevert előtte, csinált először egy szép mézeskalácsos leányt, aztán egy lovaskatonát, meg egy bölcsőbeli gyermeket és szépen kiformálta, cukorral kihímezte az öreg doktor jószágos okuláréját is. Végül csinált mézesbábból egy szívet, a melyre titkos jelekkel ráírt mindent, a mit ezen az éjszakán csak gondolt.

És mikor csordúltig volt a szíve gyönyörűséggel és gyötrelemmel, megrepedt. De ott maradt az asztalán a leány, a huszár, a bábú, az okuláré és a szív...

Igy mesélte ezt nekem egy százéves anyó valamikor, valahol, egy vásáron, mikor ponyva alatt szalagos, pruszlikos leányoknak és zsinóros, bokrétás legényeknek árulta a mézesbábot. Én magam sem hittem el.

V. A koczka.

A lord egy mély karosszékből ült és messziről nézte a játékosokat. Nézte a zöld mezőt, a melyen a szerencsekerék aranyai gurultak és a kezeket, a melyek a szerencse felé kapkodtak. Feltűnt neki, hogy ezek a kezek roppant hosszúak és inasak, abnormisak és csaknem kétszer akkorák, mint a rendes emberi kéz. Mint jószemű vadász tudta, hogy a szaladó nyúl kétszer-háromszor nagyobbak látszik, mint mikor egy helyben dobol és ezzel magyarázta, hogy a játékosok kezét olyan megnyúltak látja. De az arcuk is rendkívül megnyúlt, mintha valami állandó görcs feszítette volna szét kapzsi, mohó, figyelő vonásaikat. A szemük kimerészkedett, az orruk kihegyesedett és a fülek felfelé hegyeződött. Az egyik izzadt és kivörösödött, a másik viaszosan sápadt és hideg volt, mint a halott. Csak azt csodálta, hogy mindezek, a kiken a játékszenvedelem láza végigborzongott, régi gyakorlatú és szokású hazardőrök voltak.

A lordnak hirtelen eszébe jutott a címérének egy sajátos emblémája, a koczka, a mely a balmező alsó sarkában húzódott meg. Családi hagyományuk szerint a tizenhatodik század elején került a címérükbe, a mikor egyik ősük koczkajátékon megnyerte szomszédjának, a skót tavak vidékén lévő kastélyát, minden szolgájával és felszerelésével egyetemben, sőt a legenda szerint a castle-lel együtt a lady is átpártolt a szerencsés nyerőhöz, a ki a maga címérét királyi engedelemmel egyesítette a castle ősi címérével és szimbólumként beletette a koczkát.

A koczka és a hozzája fűződő régi családi jelszavuk - fortuna vitrea est - nem most ejtette először gondolkodóba. Hogy »a szerencse üvegből való«, ezt már gyermekkorában az emlékezetébe vésték. Ugy látszik, hogy a tizenhetedik századbeli szerencsés ős óta családjuk mindig félt, hogy a koczka fordul és egy napon vissza kell adniok mindazt, a mit egy szerencsés téten nyertek és ez a félelem apáról fiúra öröklődött. Ez volt az oka annak, hogy bár a lord az előkelő Albemarle-klub tagja volt, soha kártya még nem volt a kezében, sem bórzen, sem egyéb hazardjátékon nem vett részt és ez volt az oka annak, hogy unalmában sokat olvasott a klubban és otthon, úgy, hogy lassanként az irodalom szeretete és ismerete valóságos szenvedelemmé nőtt nála. Melankóliára hajló természete különösen azon írók, gondolkodók felé vonzotta, a kik a világ, a sors, a szerencse állhatatlanságáról elmélkedtek, a kiket emberek által felfedezett törvényszerűségek nem nyugtattak meg, a kik mindenben emberi számításaink gyarlóságát látták és azt, hogy a sors, a véletlen komédiáinak és tragédiáinak tehetetlen bábjai vagyunk. Velük együtt a miszticizmus felé hajlott, mert tudta, hogy sokkal több dolgot nem értünk és nem ismerünk, mint a mennyit tudunk és hogy nálunk a sejtelemnek nagyobb szerepe van, mint a tudásnak, mintegy, hogy az ember inkább hitre vallásosságra, mint tudásra, tudományra hajló lény. És a lord szerfelett vallásos volt, a mi kissé meg is nyugtatta.

Egy prémeskabátú furcsa ember lépett be a szobába. A lord csodálkozott, hogy ilyen gyanus külsejű alakot egyáltalában bebocsátottak a klubba. Az ember fázott, bár már május hónapja volt és a szobában sem vetette le a kabátját. Körülnézett és meglátta a kandallót, a melynek vörösréz rácsa mögött már több, mint egy hónapja nem lobogott tűz. Mégis a kandalló mellé telepedett és így a lord szomszédságába került. Igen sápadt, csaknem tüdővész arcú ember volt, a szeme mélyen feküdt és sötét karikák mögül bágyadt, megtört kék fényvel lobogott. Prémes kabátúja alól az újjai energia nélkül, az ázalagok puhaságával lógtak ki. A zsebében kotorászott és egyszerre az előtte lévő kis márványasztalkára egy kis halavány elefántcsont koczkát vetett.

- Ötös! - mondta. - Ez a szám ma egész nap üldöz, már hetedszer esik fel.

Kissé rekedt, de nyugodt hangon fordult a lordhoz:

- Teszek egy aranyat az ötösre. Tartja?

A lord meghökkent egy pillanatra, de aztán elmosolyodott:

- Uram, én nem játszom - felelte.

A prémes ember arcza eltorzult, mintha sírógörcs rángatná:

- Üldöz ma a balszerencse - siránkozott, - valahányszor érzem, hogy kezemben van a szerencse, nem akad senki, a ki játszana velem. De a mikor maguk közé ültetnek, minden pénzemet elvesztem. Teljesen kifosztottak, ez az utolsó aranyam és haza szeretnék menni a birtokomra. Magam is lord vagyok és nem kérhetek senkitől kölcsön. Uram, már merő kollégialitásból illenék, hogy tartsa a tétemet. Ha megnyerem, rögtön hazautazom, ha elveszítem, soha többé ebbe a klubba nem teszem be a lábamat.

- Uram, én nem játszom, - felelte határozottan a lord - nagyon szívesen adok önnek kölcsön, a mennyit akar, ezer font sterlingig elmehetnek, de játszani nem játszom.

A prémes ember felsóhajtott:

- Így még nem éltek vissza egy szerencsétlen ember helyzetével. Értse meg, hogy kölcsönt nem akarok. Nekem nem szabad senkinek a lekötöztetése lennem. Én az útiköltségemet azon módon akarom visszanyerni, a hogy a pénzemet elvesztettem. Erre jogom van, mert elvégre az Albemarle-klub nem az a hely, ahol az embert mindenáron ki akarják fosztani és a mikor kifosztották, visszaéljenek a pillanatnyi nyomorúságával.

Meggyőződése egész haragjával és valami különös, szuggesztív erővel kérdezte:

- Teszek egy aranyat az ötösre. Tartja?

- Top - felelte a lord mosolyogva - maga makacs egy ember.

A prémes ember eldobta a kockát, a mely elgurult és aztán megállt.

- Vesztettem - szólt a prémeskabátú és az aranyat átcsúsztatta a lordhoz.

- Dupla vagy semmi - szólt elkeseredve és a nélkül, hogy a lordnak ideje lett volna közbeszólni, újra vetette a kockát.

- Dupla, vagy semmi - mondta újra és újra veszített. Lázasan kipirúlva, kidülledt szemmel forgatta tovább a kockát, az újjai úgy jártak, mint a szövő pók lábai és már inkább magamagának mormolta a verejtékes szót:

- Dupla, vagy semmi.

Mindíg vesztett és mindig újra kockáztatott, míg végre holtra fáradva, így szólt:

- Nem bírom tovább. Ezer font sterlinggel tartozom önnek. Holnap megkapja.

A lord leginkább azt szeretne volna felelni, hogy tartsa meg a pénzét, neki semmi szüksége sincs rá, de az Albemarle-klubban ilyet nem mondanak az emberek egymásnak.

És másnap csakugyan pontosan megkapta az ezer font sterlinget. Mit csináljon vele?

A szegényeknek akarta adni, talán, hogy kiengesztelje ezzel a boszuló Isten haragját. A pénz meglehetősen égte a kezét, de a lelkét is és úgy érezte, mintha tüzes üszköt őrizett volna a szekrényében, a mely minden pillanatban meggyuladhatott volna.

*

Lady Ingeborg, a szeretője, megtudta, hogy ezer font sterlinget nyert a klubban. Nők mindig tudnak olyan gyöngy-nyakéket, a mely épp ezer font sterlingbe kerül, ha szükség van reá. Az ezer font sterling így átváltozott egy sor gyönggyé, a mely a lady nyakát ékesítette. A lord babonás félelemmel nézte a gyöngyszemeket. Az ördög olvasója ez, gondolta magában és a mint a lady újjai végigsiklottak az ékszeren, néha úgy rémlett neki, mintha a sátán körmös újjai volnának. És ha ezek az újjak nem lettek volna rózsaszínűek meg agátkörműek, búcsut mondott volna nekik.

Igy csak kínoztta magát, a hogy csak egy puritán tudja magát sanyargatni. A bűnös Londonban, hol a társadalom szigorú erkölcsének hamuja alatt dantei bűnök szenvedelme parázslík, sokan vannak, a kik egy sok százados nevelés rabjai. A puritanizmus, a melyet a családi vagyonnal öröklenek, már csak mint babona, él tovább a lelkükben, a mely tele van a modern szépség bűbájaival, de ez a babona néha sokkal erősebb, mint maga az ember.

A lord már számot vetett magával. Túl akart adni a kastélyán, a birtokán, a szeretőjén és szegénynyé akart lenni a maga elhatározásából, mert attól félt, hogy hihetetlen rövid idő alatt akarata ellenére fog a meztelen földig leszegényedni. Ha a középkorban élt volna, nyilván bevonul egy kolostorba, a hol egész életére nyugodtan maradhatott volna. És London modern sürgés-forgása közepett, a melyből erőt meríthetett volna, mégis egy kolostorra kellett gondolnia, a melyet Firenze közelében látott és a hol egy hallgatag templom udvarán, gyönyörű gyümölcsös kertben, csendes, boldog szerzetesek élnek. Oda vágyott és úgy érezte, hogy ott megtalálná mindazt, a mire eddig hiába kívánczolt.

De lady Ingeborg sokkal jobban odakötötte őt régi köréhez, semhogy egyszerre szakítani tudott volna mindazzal a hiú földi jóval, a mely körülvette. Nem szabad elfelejteni, hogy az ilyen ember, a ki beleszületik a nagy vagyonba, nem tudja azt úgy megbecsülni, mintha maga szerezte vagy legalább gyarapította volna. Neki a rengeteg gazdagság csak azért volt értékes, mert kielégíthette vele lady Ingeborg minden szeszélyét. És ezért nem a firenzei kolostorba ment, a mint tervezte, hanem Nizzába.

És a mikor egyszer lady Ingeborggal együtt a montekarlói parkban sétáltak, hirtelen megpillantotta azt az embert, a kinek ezer font sterlingjét elnyerte. Nem volt rajta a prémes bunda, de a sápadt arcát, a mélyen fekvő bágyadt kék szemét rögtön megismerte. A titokzatos alak egyenesen feléje tartott.

- Üldöz a balszerencse - mondta keserű mosolygással - tegnap óta százezer frankot vesztettem el a rouletten. Szakasztott olyan helyzetben vagyok, mint voltam a klubban és ha ön nekem ezer font sterlinget kölcsön adna, olyan hálára kötelezne, a milyent ember még nem érzett.

A mint ezeket a szavakat mondta, az arcza kitüzesedett és a tüdővészesekek vérrózsái messze világítottak róla azzal a csodálatos hajnalpiros lázas színnel. Mohón nyúlt az ezer font sterling után és szaladt vele a játékterembe. A lord fellélekzett, a pénz, a melyet odaadott, mint valami súlyos kő, gördült le a szívéről. És aznap az egész azurparton nem volt olyan boldog ember több, mint a lord.

*

Másnap már az egész világ tudta és az újságok megírták, hogy a sápadt, kékszemű ember egy éjszaka alatt mérhetetlen módon meggazdagodott a rouletten. A lord másnap találkozott vele a tengerparton és alig ismert reá. Egészen megfiatalodott, a termete kiegyenesedett és mint valami világhódító járt-kelt a szép asszonyok között. A mint megpillantotta a lordot, feléje tartott.

- Az ön ezer font sterlingje - szólt - végtelen szerencsét hoz rám. Hirtelen meggazdagodtam, úgy, hogy nemcsak a régi adósságaim tudom kifizetni - tíz év óta játszom már anélkül, hogy valaha nyertem volna - hanem meg szeretném venni az ön birtokát és kastélyát is. Annyi árt szabhat érte, a mennyi tetszik.

A lord felbőszült a szemtelen ajánlaton:

- A birtokom és a kastélyom nem eladó - felelte. - Az ezer font sterlinget pedig adja oda a nizzai szegényeknek, én nem fogadom el.

A lord egész éjjel nem aludt. Rémes látomások gyötörték. Érezte, mint sáppad az arcza, mint hull be egyre jobban a szeme, mint karikáznak az orcáján a vérrózsák. Fázott, didergett, mintha a világ legszegényebb embere volna máris. És látomásai közepett újra megjelent az az alak, a ki titokzatosan beosont hozzá az Albermarle-klubban és úgy rémlett neki, mintha az az ember egyre pirosodnék, egyre egészségesebb és kövérebbé lenne, mintha felszipolyozna minden jót, a mi körülötte van. Valami végzetszerű volt ebben az alakban és a lord a maga babonás félelmében azt hitte, hogy ez az ember az ő szerencséje és szerencsétlensége. Abban a mértékben, a hogy én gyöngülök, betegszem, szegényedem - gondolta a lord - ő úgy gyarapszik, gazdagodik, egészségesedik. Meg kell ölnöm, meg kell ölnöm - riadt fel többször is erre a szörnyű gondolatra.

Napokon át nyüge volt önmagának és másoknak is. Alig evett, alig aludt valamit és lady Ingeborgot örökös féltékenységgel kínoztta. Mintha kicserélték volna. Az egykor boldog, nyugodt és okos emberből valóságos maniakus lett és egy éjjel letépte a lady nyakáról a gyöngy-éket és összetiporta.

Lady Ingeborg másnap eltűnt. Egyetlen szót sem hagyott hátra, de a lord tudta, hogy kivel szökött meg. Lady Ingeborg volt a legszebb nő az egész tengerparton és viszont a leggazdagabb, a legdivatosabb, a leginkább körülrajongott gavallér az az ember lett, a ki még májusban prémes bundájában didergett az Albemarle-klubban.

A lord eladta birtokát, kastélyát, a pénzét elosztotta mind a szegények között, csak annyit tartott meg, amennyivel Assisibe utazhatott és ott alapítványt tehetett ama nagy szent emlékére, a kiről valaha olyan nagy művészek álmodoztak, mint Giotto. Egyszerű szerzetes lett a Szent Ferencz kolostorában...

A huszadik században történt ez és egy olasz nevű nagyon csodálkozott, hogy ilyesmi megtörténhetik a felvilágosodás korában és mint érdekes adatot jegyezte fel, hogy a lord valamikor nagy tisztelője volt Nietzschének és összes műveit a maga költségén fordíttatta le angolra. A nagy londoni lapok elsiklottak az eset felett, mert a világ halad és csak az emberek maradnak gyarlók, babonások, titokzatosak a quattrocentoban épp úgy, mint a rádium századában és mindörökké. Amen.

VI. A jegesmedve.

Sokáig kellett keresni az öreg korhelyt, a míg megtalálták. Egy külvárosi zúgkávéházban, a hol kupeczek mulatnak, a tizenkettedik pohárka szilvorumnál tartott és épp azon tűnődött, hogyan ugorhatná át a babonás tizenhármas számot. Egyszerre egy kopasz, de fiatal ember állt meg előtte, mélyen meghajolt és halkán beszélni kezdett. Az öreg türelmetlenül intett a kezével, hogy nem hallja. A fiatal úr felemelte a hangját és harsányan kiáltotta:

- Szíveskedjék hazafáradni. Fontos ügyről van szó.

Az öreg feltápáskodott, a mire két úr gyorsan karon fogta és tiszteletteljesen bár, de erélyesen kituszkolták a kávéházból, beemelték egy egyfogatú kocsiba, a mely odakünn már várakozott reájuk és elhajtottak vele.

A gázlámpák éppúgy világítottak, mint máskor, az emberek épp oly egykedvűen járkáltak, mint egyébkor, pedig a kocsiban a század egyik legnagyobb lírikusát vitték. Összesen tizenkét verset írt, a tizenharmadikkal mintegy harmincz év óta volt adósa a halhatatlanságnak. A kiadóknak minden különösebb ünnepi alkalomkor eszükbe jutott a nagy lírikus és ilyenkor heteken át üldözték, hajszolták, hogy írja meg végre azt a híres tizenharmadik verset. A legravasabb hazugságok, körmönfont csalafintaságok révén, mindig kiszabadult a karmaik közül. Eleinte még pénzt is szedett fel tőlük, de azok lassankint kiismerték és többé egy garast sem hiteleztek neki.

Az öreget a kocsi rázása kissé magához térítette. Haragos, rosszkedvű lett, mert azt hitte, hogy gaz ármány készül ellene és akár személyes szabadsága megsértésével is, de ki akarják belőle csiholni a tizenharmadik verset. A mikor felérték a költő lakásába, a kopasz úr végre megmagyarázta, hogy miért rabolták el a kávéházból.

- Uraságodnak, - mondta, illetve kiabálta - most adják ki újra verseit díszkiadásban, a melynek minden egyes példánya háromszáz koronába fog kerülni. Selyemre fogják nyomni a verseket, a melyeket legelőkelőbb művészeink illusztráltak. A versek előtt ki akarják adni uraságod arczképét, a mint íróasztala előtt ül és »A halott kezét« írja.

Nagyon mulatságos ember volt ez a fotografus, a ki így beszélt, úgy, hogy a költő sem tudott megharagudni reá.

- Hát hová üljek? - kérdezte kissé gúnyos mosolygással és lecsavarta a kis petróleumlámpást, a mely éktelenül füstölni kezdett.

A fotografus szájalommal, sőt egy kis megvetéssel nézett végig a szobán, a fejét rázta és így szólt:

- Ez a helyiség nem alkalmas a fotografálásra. A közönség nevetne, ha a pompás és drágaköves díszmű előtt egy ilyen hónapos lyukban ülne a híres költő.

A nagy lírikus kissé megsértődött:

- Uram, nappal ez a szoba egészen csinos. Szabadon beléje süthet a Ferenczváros napja. Harmincz esztendő óta ebben a szobában lakom és nekem becsesebb mint a gazdagok porfir-palotája.

Az a fiatal újságíró, a ki harmadik volt ennél a beszélgetésnél, felütötte fejét a »gazdagok porfir-palotája« kifejezésre. Ez a frázis, a mit azóta ki tudja hány ezer kis nyöszörgő poeta koptatott el, mint drágakő ragyogott a költő hatodik versének, a Gyémánt-álmok negyedik

strófájában. Szerette volna közbevetni, hogy az utókorra nézve sokkal érdekesebb volna, ha a költőt történeti hűségű környezetében örökítenék meg, de a fotográfus volt most az úr és így szólt:

- Eljönnénk nappal is, de uraságod tudvalevőleg este hat órakor szokott az ágyból felkelni.

- Igaz, - gondolta magában az ujságíró és eszébe jutott, hogy a nagy lírikus kritikusai ebből az életrajzi adatból messzemenő következtetéseket vontak, az egyik egyenesen »az éjszaka költőjének« nevezte őt és kimutatta, hogy még napsütéses verseiben is a hold világít.

A fotográfus kétségbeesve nézett körül. De egyszerre csak pattintott az újjával, mint a kinek kitűnő ötlete támadt, félig hangosan, odasúgta az ujságírónak: »Kérem, el ne ereszsze a világért sem« és elrohant. A költő és az ujságíró egyedül maradtak. Sokáig hallgatagon nézték egymást, de az ujságíró végre egyet köszöriült a torkán és az öreg fülébe hangosan mondta:

- Egyik lelkes tanítványa vagyok a nagyságos úrnak.

Az öreg szeme kerekre nyílt és rábámúlt az ifjúra. Az serényen a zsebébe nyult és egy papirosívet vett elő, hogy szó nélkül átadja a költőnek. Az öreg nem sokáig habozott, a lámpához vitte az ívet és elkezdte olvasni. Nagyon közel tartotta az orrához az írást, de szemüveg nélkül betűzte a sorokat. Elolvasta őket sokszor és egyre nagyobb lett a zavara, irult-pirult és törülgette az izzadt homlokát. Harmincz év óta először esett meg vele, hogy eléje állt egy ember és a szeme közé mondta: »én a tanítványod vagyok«. De viszont a vers irgalmatlanul rossz volt és hazugságot még jószívűségből sem tudott volna mondani. Az élettől elzárkózott ember volt és nem ismerte azokat az udvarias formulákat, a melyekkel az alkalmatlankodókat le lehet rázni. Hol az ifjúra, hol a papirosra nézett.

Egyszerre csak felpattant az ajtó, a melynek mind a két szárnyát tágasra nyitották. Két munkás egy nagy, egyszínű árnyékolással festett »hátteret« czipelt be, a milyent fotográfusok használnak a felvételeiknél. Ez a háttér egy luxuriózus termet ábrázolt, a melybe góthikus íveken át esik a nappali fény. A munkások után maga a fotográfus lépkedett és egy nagy jegesmedve-szőnyeget vitt a hátán. Mosolygott, jókedvű volt, szinte szerette volna megveregetni a saját vállát.

A »hátteret« úgy állította fel a szobában, hogy eltakarja vele a szegényes bútort. Egy ócska pamla ráborította a jegesmedve bőrét, aztán az öreghez fordult:

- Méltóztassék a szőnyegen lezser végigdőlni, könyvet a kezébe venni és gondolkodni.

Az öreg kétségbeesve nézte a jegesmedvét és rápislogott a fotográfusra:

- Hát muszáj ennek meglenni? - kérdezte bátortalanul.

Elgondolkodott hosszan és azzal az ékesszólással, a mely öreg embereket hosszú hallgatás után egyszerre meglep, így szólt a fotográfushoz:

- Alapjában véve önnek van igaza. Mi köze az embereknek ahhoz, hogyan élünk, milyen nyomorúságban nőttünk fel, milyen czellában tengetjük napjainkat? Mi köze hozzá, hogy élünk? A mit írtam, külön él tőlem. Sohsem mondtam és sohasem fogom mondani, hogy könnyörüljenek meg ezen a kétlábú tollatlan állaton, a kinek valaha szárnyai voltak étherek és magasságok számára. A mi bennem szép és fenkölt volt, felszállt belőlem, mint minden szép, légies dolog a világon és talán túl fog engem élni. A mi visszamaradt, az por és salak, a mely nem érdemel figyelmet és a melyet csak nekem van okom szeretni, senki másnak. Ez a festett tündérpalota, ez a levegővár itt a hátam mögött és ez a jegesmedve, a mesék csudaállata, a melyen pihenek, az enyém volt valaha. És a ki látni akar, lásson így, ebben a csalóka világban, a mely a költő világa. Az a szegény és csúnya ember, a ki voltam és vagyok, a míg élek, csakugyan nem érdemes reá, hogy a világ érdeklődjék iránta.

Még a fotográfus is meg volt hatva, az ujságíró pedig ösztönszerűleg jegyzett egy majdan megírandó nekrológ számára.

A fényképész még a stereotip »kérem, barátságosabb arcot« is elfelejtette, mert az, a hogy erős magnéziumfénytől megvilágítva az öreg ember a jegesmedvén pihent és a saját szavaitól megittasulva az aetherek és magasságok iránya felé tekintett, a véletlennek egy csodálatosan ihletett pose-a volt. A gép egyet kattant, a felvétel készen volt.

A magnéziumfények lassanként kialudtak, újra a petróleumlámpa sárgállott az elsötétült szobában, a hol csak a fotográfus motoszkálása hallatszott.

A jegesmedve nagy, fehér színfoltja, mint valami mesebeli állat, felhősen szétterjedt és szinte a magasba emelte a költőt. Talán a tizenharmadik vers régóta vajúdó formái voltak születőben. A múzsák halk, szférikus léptekkel hozták már az aranytollat... De egyszerre csak erős kezek ragadták meg a jegesmedvét, visszarántották a földre, mielőtt a magasságokba szállhatott volna és az öreg ember újra a piszkos czellában volt, a tizenharmadik vers pedig örökre elnémult.

A fotográfus intett és a munkások, mint valami lelógó hullát czipelték ki a fehér medvét, a mesék csodaállatját, melyet a valóság mindig agyonütött, a mióta költők vannak a világon.

-&-